

asemaa saavuttavan kristillisyyden vastine aikansa romanttiselle viihdekirjallisuudelle. Sekä Vincent Hunink että Richard I. Pervo kirjoittavat tästä romaanista, joka valtavan vauhdikkuutensa puitteissa esittää siveellisyyden ja rukouksen ihailtavina tavoitteina pakanallisen oikean puolison havittelun sijaan. Richard Pervon mukaan kolmen naisen tekojen keskeisenä sisältönä on se, että Jumalan rakkaus ja hänen rakastamisensa voittavat kaiken. Kaitselmus kirjoittaa varsin seka-vaakin tarinaa, jossa on kuitenkin tiheää intertekstuaalisuutta sekä kristilliseen että muuhun kirjallisuuteen. Eroksen tavoittelun kumoamisessa esille tulee naisten ja miesten tasa-arvo. Vastaavaa aihetta käsitellen Kathryn Chew'n artikkeli vertaa romanttisten tarinoiden sankarittarien lemmentuskaista uskollisuutta marttyyrien morsiusmystiseen itsehillintään.

Rakkaudesta johonkin merkikhenkilöön kirjoitettiin antiikissa hurskasta fiktiota. Usein kirjoitettiin jopa rakastetun auktoriteetin nimissä. Laura Salah Nasrallahin Paavalin ”jälkielämä” käsittelevä artikkeli esittää, että esimerkiksi sukupuolten tasa-arvoa käsitellään tällaisissa kirjoituksissa vastakkaisilla tavoilla. Judith Perkinsin artikkeli puolestaan kuvailee, kuinka Tuomaan teot näyttäivät valtakieltä puhumatoman ja köyhän apostolin kreikkalaista sankaria vastaavassa asemassa. (Artikkelissaan Lautaro Roig Lanzillotta esittää kuitenkin Tuomaan tekojen alkukieleksi kreikan, ei oletetun syyrian.) Teos kääntää eliitin kirjoittamassa kirjallisuudessa painotetut arvoerot pääläelleen omalla yhteiskunnallisella maailmanrakennuksel-

laan. Armo voittaa jäljellä olevat raja-aidat. Kun Tuomas ei suostu iloitsemaan siveettömyyttä ilmentävissä hääjuhlissa, kuninkaan juomanlaskija lyö häntä. Apostoli ilmaisee, että Herra antaa anteeksi tälle tulevassa maailmanajassa rangaistuaan ensin tässä maailmassa. Tässä ilmenee apokatastasis-oppi.

Mark J. Edwardsin artikkeli käsittelee kertomusten profetoiden viivästettyä täyttymistä, joka tapahtuu usein ensin symbolisesti, sitten kirjaimellisesti. Esimerkkinä hän mainitsee evankeliumeissa mainitun temppelein tuhon, joka ilmenee ensin Kristuksen kuolemana ja sitten apokalyptisesti kuvattuna Jerusalemin tuhona. Tämä herättää mielestäni kysymyksen, mitä Kristuksen pikaisen tulemisen ja maailmanajan lopun odottaminen tarkoitti omassa kontekstissaan: vanhan uskonnollisen järjestyksen loppua vai kirjaimellista maailman tuhoutumista?

Tarinan takana voi olla mahdollisen lisäksi myös todellista historiaa. Ilaria Ramelli esittää artikkelissaan, että Abgar V ja keisari Tiberius kävivät kirjeenvaihtoa, jossa edellinen mainitsee Jeesuskuoleman poliittisista syistä. Historian päälle tuli sittemmin legendaarisia, kirkollisia valtaisteluitakin pönkittäviä kerroksia. Kertomus voi liittyä myös aikansa mytologiaan. Dennis R. MacDonald esittää, että Luukaan evankeliumin kalatarinalla ja Dionysiokseen liittyvällä tarulla voi olla yhteys. Toisaalta narratiivi saattaa kätkeä kritiikkiä kristillistäänkin muutosta kohtaan; Svetla Slaveva-Griffin puhuu tällaisesta uusplatonistisesta kertomuksesta (Heliodoroksen *Aithiopika*).

Eri kertomukset toisaalta paljastavat kertojien todellisuuskuvaa, toisaalta pyrkivät kumoamaan valtavirran totuuksia. Tarun ja toden rajamaille jää alue, joka ei ole niin selvä kuin voisi luulla.

Petri Tikka, TM
Systemaattisen teologian
tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto

RICHARD PRICE
The Acts of the Second Council of Nicaea (787). Translated Texts for Historians 68. Liverpool: Liverpool University Press 2018. 737 s.

Nikeassa, nykyisessä İznikin kaupungissa, vuonna 787 pidetty seitsemäs ekumeeninen eli yleiseksi kutsuttu kirkolliskokous sääti uskonnollisten kuvien käytön palauttamisesta sekä kunnioittamisesta kirkkorakennuksissa. Bysantin keisarikunnassa vallitsi tuolloin vielä uskonnollisia kuvia vastustava ilmapiiri, joskaan ilmiön levinneisyydestä ei ole tarkkaa kuvaa. Oletetaan, että ilmiötä havaittiin enemmän valtakunnan itäosissa. Väitettä tukisi muun muassa Nikean kirkolliskokoukseen edellä mainitulta alueelta osallistunut edustaja, joka mainitsi kokouksen viidennessä istunnossa, että kuvainraastoa eli ikonoklasmaa harjoitettiin kalifi Jazid II:n hallitsemassa Damaskoksen kalifaatin alueella. Nykyisin historiantutkijat ottavat lähtökohdaksi ikonoklasmin syntyajankohtaa määriteltessään vuoden 726, joka mainitaan Ni-

keforoksen *Lyhyessä historiassa*. Kronikan mukaan keisari Leo tulkitsi tuolloin Etelä-Egealla tapahtunutta yllättävää tulivuorenpurkausta oitis Jumalan teoksi ja merkiksi tämän vihasta, minkä seurauksena hän suunnitteli – vastoin aikalaiskristillistä traditiota – poistavansa ikonit kulttikäytöstä. Kysymyksessä lienee ollut tyypillinen kuvaus Bysantin poliittisesta ideologiasta: luonnonkatastrofit nähtiin enusmerkkeinä siitä, että Jumala oli vetämässä tukensa keisarilta.

Ikonoklasmi-ilmiön tueksi keisarillisessa palatsissa Hieriasa, nykyisen Fenerbahçen alueella Istanbulissa, pidettiin vuonna 754 kirkolliskokous, joka ei kuitenkaan saanut yleiskirkollista hyväksyntää lännessä eikä laajemmin idässäkään. Myöhemmin Nikean vuoden 787 kirkolliskokous onnistui sen sijaan vakiinnuttamaan niin yleiskirkollisen asemansa kuin uskonnollisaiheisen kuvakulttuurin keskeiseksi osaksi idän ortodoksisten kirkkojen hurskauselämää. Sen linjaukset ja säädökset ovat säilyneet elävänä perintönä meidän päiviimme saakka itäisen kristillisyyden kulttuuripiirissä. Nikean vuoden 787 kirkolliskokouksen asiakirjat ovat ensiarvoisia lähteitä kahdeksannen vuosisadan Bysantin ikonoklastisen ajan tutkimuksessa. Kyseessä on eittämättä yksi Bysantin historian tutkituimmista, tulkituimmista ja ehkä jopa kiistanalaisimmistakin aihepiireistä.

Professori Richard Pricen kaksiosainen teos tulee todelliseen tarpeeseen historian opiskelijoille ja tutkijoille, sillä se on ensimmäinen englanninkielinen käännös ja ensimmäinen kommentaari, joka perustuu kirkolliskokouksen asiakirjojen uuteen,

Erich Lamberzin editoimaan kolmiosaiseen kriittiseen Acta Conciliorum Oecumenicorum -sarjan editioon. Pricen teos avautuu lukijalle laajalla ja ansiokkaalla 77 sivun pituisella johdannolla, jota seuraavat seitsemän istunnon keskustelupöytäkirjaa, kirkolliskokouksesta lähetetyt kirjeet, ylistyspuhe (*enkōmion*), kanonit sekä kirkolliskokouksen puheenjohtajan, Konstantinopolin patriarkka Tarasioksen kokouksen jälkeen kirjoittamat kirjeet. Jokainen edellä mainittu osio alkaa Pricen johdannolla itse tekstiin. Teoksen lähde- ja kirjallisuusluettelo on ansiokas ja kattaa aihepiirin hyvin, kun otetaan huomioon, että kyseessä on ensisijaisesti kriittisen edition käännös ja vasta toissijaisesti kommentaari.

Kirjan johdantoluvun ensimmäiseltä riviltä selviää jo koko kirkolliskokousta askarruttanut kysymys: kuinka suhtautua uskonnollisten kulttiesineiden ja kuvien, kuten ikoneiden ja reliikien, kunnioittamiseen? Kreikan kieli käyttää tässä yhteydessä sanaa *proskynēsis*, jota kirkolliskokouksen osanottajat ovat tulkinneet tarkoittavan kaikkea Jumalan palvomisesta kanssaihmissen kunnioittamiseen. Tämä ”ongelman asettelu” tulee hyvin ilmi kokouksen neljännessä istunnossa, jossa käsiteltiin Leontios Neapolislaisen apologiateosta, joka kuvasi *proskynēsis*-kunnioituksen eri toteutustapoja. Kirkolliskokouksen seitsemännen istunnon yhteydessä annettu määritelmä (*horos*) puolestaan lisää, että ikoneiden edustamaa arvoa kunnioitetaan (*timētikē proskynēsis*) vastakohtana palvonnalle (*latreia*), joka on varattu yksinomaan Jumalalle. Yksityiskohtaisemman määrittelyn niin

sanan etymologiaan kuin sen allegoriseen merkitykseen antaa myös kirkolliskokouksen nimissä keisarille osoitettu kirje.

Jos edellä kuvatut terminologiat sekä niiden teologiset ja opilliset ulottuvuudet kerran askarruttivat jo aikalaisia, mikä Nikean vuoden 787 kirkolliskokouksessa voisi kiinnostaa nykytutkijaa? Price tuo johdannossaan hyvin esille keskeisen pragmaattisen kysymyksenasettelun: missä määrin ikoneja lopulta tuhottiin? Mikäli Bysantin ikonoklasmi halutaan havainnollistaa tarkemmin, tämänhetkisen tutkimuksen valossa on pystytty analysoimaan vain viisi tiedossa olevaa tapausta Konstantinos V:n aikakaudella. Kysymyksen ydin ei ole lopulta esimerkkilistan lyhydessä, saati kahdeksannen vuosisadan lähteiden niukkuudessa, vaan tutkimustyön tuloksissa. Niiden valossa tulisi voida osoittaa todellisiksi ne tapaukset, jolloin täysin ehjät ja vahingoittumattomat uskonnolliset kuvat poistettiin kirkoista puhtaasti ideologisista syistä. Kysymys ikonoklasmin laajuudesta Bysantissa jäänee lopulta historian ikuisuus-kysymykseksi.

Täydellinen kuvakieltopoliittikka keisarikunnassa olisi Pricen mukaan vaatinut poikkeuksellisen laajamittaista yhteistyötä valtion, paikallishallinnon ja papiston välillä. Tällaista yhteistyötä ei selvästikään ollut, sillä Thesalonikin, valtakunnan toiseksi merkittävimmän kaupungin, pääkirkkojen Kristus-ikonit säilyivät hävitykseltä.

Pricen ansiokkaan teoksen puute – mikäli tämän haluaa sellaiseksi mieltää – lienee siinä, että tutkimuskäytössä joudutaan palaamaan Erich Lamberzin edi-

tion, joka tarjoaa alkuperäisen kreikkankielisen tekstin. Toivotavaa olisi ollut myös syventyminen vähintään alaviitekeskustelun tasolla teoksessa usein esiintyneeseen ja asiakirjojen auktoriteetinkin näkökulmasta tärkeään *horos*-termiin, jota on käytetty myös kurinpidollisessa tarkoituksessa ekumeenisten kirkolliskokousten historiassa. Nikean vuoden 787 asiakirjojen valossa edellä mainittua termiä näytettiin käytettävän dogmaattisluonteisena ”määritelmänä”, mitä Price lienee pitänyt itsensä selkeytyksenä. Kaiken kaikkiaan teosta voi lämpimästi suositella niin bysantinisteille kuin itäisen kirkon kirkolliskokousten tutkimuksesta kiinnostuneille.

Jelisei Heikkilä, TT
Arkkipiispan
teologinen sihteeri
Suomen ortodoksinen kirkko

MAIJASTINA KAHLOS & HEIKKI J. KOSKINEN & RITVA PALMÉN (ED.)
Recognition and Religion: Contemporary and Historical Perspectives.
Routledge New Critical Thinking in Religion, Theology and Biblical Studies. Abingdon: Routledge 2019. 299 s.

Kirja on viimeisin Risto Saarisen Reason and Religious Recognition -huippuyksiköstä ponnistava, hyväksyttävä tunnustamista (engl. recognition, saks. Anerkennung) ja uskontoa tarkasteleva teos. Huippuyksikön tutkijoiden toimittamassa kokoelmassa on

filosofian, teologian ja historian alojen tunnetuimpien nimien kirjoittamia korkeatasoisia artikkeleita. Arviossani rajaen lähiluvun teoksen johdantoon sekä käsittelen tarkemmin tunnustusteoriaa ja teoksen rakennetta, mutta esittelen lopuksi lyhyesti kirjan artikkelien aiheet.

Charles Taylorin ja Axel Honnethin muotoilema, Hegelin filosofiaan perustuva tunnustusteoria esitellään johdantoluvussa valaisevasti ja tiiviisti. Hyväksyttävä tunnustamisella tai lyhyemmin tunnustamisella tarkoitetaan ihmisyyteen perustavalla tavalla kuuluvaa piirrettä: toisen yksilön tunnistamista, persoonana tunnustamista ja kunnioittamista. Tällä sinänsä yksinkertaisella ilmiöllä on ihmiseksi tulemista, yksilöiden keskinäistä sosiaalista vuorovaikutusta sekä ryhmien välistä ja poliittista toimintaa koskeva ulottuvuus.

Hegelin tunnustamista koskevan filosofian perusajatuksena on, että tietoisuus kehittyy ja siten persoonaksi tuleminen tapahtuu tunnustamisprosessin ja vuorovaikutuksen kautta. Tästä syystä yksilöiden keskinäistä toimintaa on mielekästä tarkastella tunnustamisen näkökulmasta: toiminnassa on sekä sosiaalisessa että moraalisisessa mielessä keskeistä, miten yksilöt tulevat tunnustetuiksi ja kunnioitetuiksi. Myös identiteetin määrittymistä voi ymmärtää tunnustusteorian avulla niin, että yksilö tunnustetaan ja tunnustetaan jonkinlaisena ja johonkin, esimerkiksi uskonnollisen tai etnisen ryhmän jäsenenä. Ryhmien välisen toiminnan tarkastelussa ryhmät ymmärretään tunnustavina ja tunnustamista kaipaavina toimijoina. Siten tunnustusteoria

on relevantti myös yhteiskunnallisessa ja poliittisessa tutkimuksessa, muun muassa identiteettipolitiikkaa koskevissa keskusteluissa.

Tunnustusteorian avulla voidaan selittää myös moraalisen ja sosiaalisen toiminnan epäonnistumista. Tällöin puhutaan misrekognitiosta, jolle ei ole vakiintunutta suomenkielistä termiä. Misrekognitiolla tarkoitetaan tunnustamisen epäonnistumista, joka voi tapahtua ainakin kahdella tavalla. Henkilö tai ryhmä voidaan jättää tyystin vaille tunnistamista, tunnustamista tai kunnioitusta. Vaihtoehtoisesti henkilö tai ryhmä tunnustetaan tai määritellään tavalla, jota kohde itse ei pidä oikeana. Misrekognition vaaran takia ihmisenä olemiseen, sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja poliittisyhteiskunnalliseen toimintaan liittyy aina myös kamppailu tunnustetuksi tulemisesta.

Teoksen yhtenä lähtökohtana on tarkastella tunnustamisen valossa historiaa ja historiallisia uskontoon kytkeytyviä kehityskulkuja. Johdannossa eritellään kaksi kirjan artikkeleissa sovellettavaa metodologista lähestymistapaa historian tutkimukseen. Ensinnä historiaa voidaan tarkastella tunnustamisen ilmiön valossa, jolloin kehityskulkuja pyritään ymmärtämään tunnustusteorian avulla. Toiseksi voidaan keskittyä tunnustamista tai siihen läheisesti kytkeytyviä ilmiöitä käsitteleviin lähteisiin sekä tunnustamista ilmaisevien käsitteiden ja kielen kehittymiseen. Kirjan rajauksen aikajänne ulottuu antiikista ja ensimmäisten vuosisatojen kristillisyydestä nykypäivään.

Kirja on jaettu viiteen osioon: 1) tunnustusteorian sovelluk-